

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Kształtowanie się kategorii rodzin partyjnych w Czechach, Polsce, Słowacji i na Węgrzech w perspektywie 25 lat demokratyzacji

Author: Sebastian Kubas

Citation style: Kubas Sebastian. (2014). Kształtowanie się kategorii rodzin partyjnych w Czechach, Polsce, Słowacji i na Węgrzech w perspektywie 25 lat demokratyzacji. W: M. Barański, J. Wiśniewski (red.), "25 lat transformacji w krajach Europy Środkowej i Wschodniej" (S. 81-101). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Kształtowanie się kategorii rodzin partyjnych w Czechach, Polsce, Słowacji i na Węgrzech w perspektywie 25 lat demokratyzacji

Sebastian Kubas

Wstęp

Zamierzeniem autora jest ukazanie partii politycznych Czech, Polski, Słowacji i Węgier i poddanie ich analizie uwzględniającej ewolucję procesu kształtowania się rodzin partyjnych. Artykuł rozpoczyna się od prezentacji założeń teoretycznych, które wiążą się z określeniem charakteru i klasyfikacji kategorii rodzin partii, po czym autor stara się określić cechy rozwojowe rodzin partii politycznych na przykładzie relewantnych ugrupowań w omawianych krajach w trzech okresach demokratyzacji: tranzycja, okres od drugich wyborów parlamentarnych do 2004 roku i lata 2004–2014. Teza artykułu odnosi się do twierdzenia, że w okresie demokratyzacji wykształciły się podstawowe rodziny partyjne w krajach Europy Środkowej. W celu weryfikacji tezy autor stawia dwie hipotezy. Po pierwsze, proces powstawania i rozwoju rodzin partii politycznych odbywał się w podobny sposób. Po drugie, poszczególne rodziny cechuje zmienna siła i zakres oddziaływania w omawianych krajach.

Założenia teoretyczne

Proces powstania i rozwoju partii politycznych w Europie Środkowej w ostatnim ćwierćwieczu różni się od sytuacji w Europie Zachodniej.

Uwzględniając czynnik genetyczny, Andrzej Antoszewski dokonał następującego podziału partii politycznych w Europie Środkowej i Wschodniej: a) partie wywodzące się ze starego reżimu, b) reaktywowane partie nawiązujące do tradycji przedwojennych, c) partie wywodzące się z szerokich frontów antykomunistycznych i d) partie całkowicie nowe¹. Nieco bardziej rozbudowaną typologię przedstawił Jerzy J. Wiatr, aczkolwiek wiąże się ona z tą przedstawioną powyżej. Wskazuje na: a) partie funkcjonujące w poprzednim reżimie, b) partie wyłonione w drodze dekompozycji masowych ruchów opozycyjnych i partie opozycyjne, które powstały w przededniu zmiany systemu, c) zalegalizowane partie, które wcześniej działały w konspiracji, d) restytuowane partie historyczne, e) partie całkowicie nowe². Natomiast Wiesława Jednaka wyróżniła w krajach Europy Środkowej partie: antykomunistyczne, niekomunistyczne i postkomunistyczne³.

Również formowanie się rodzin partyjnych przebiega nieco inaczej w naszej części Europy. Andrzej Antoszewski odnosi ten problem do dwóch sytuacji. Po pierwsze, w latach 80. XX wieku partie zachodnioeuropejskie zaczęły przechodzić na inne stadia rozwoju, gdy w środkowej i wschodniej części kontynentu zaczęły dopiero pojawiać się pierwsze partie polityczne. Po drugie, powstające partie napotykały na proces odsuwania się społeczeństwa od polityki i na brak zaufania do polityków, co wiązało się z działalnością polityków i partii komunistycznej do 1989 roku⁴.

W literaturze politologicznej spotykamy różne koncepcje wyróżniające rodziny i typy partii politycznych. Bardzo rozbudowaną przedstawili Larry Diamond i Richard Gunther, którzy wskazali aż 15 typów, dzieląc je ze względu na kryterium formalnej organizacji, program, strategię i wzorce zachowań politycznych⁵. Ryszard Herbut, odnosząc się do koncepcji Michaela Gallaghera, Michaela Lavera i Petera Maira wskazuje, że wy-

¹ A. ANTOSZEWSKI: *Partie polityczne Europy Środkowej i Wschodniej*. Poznań–Wrocław 2005, s. 32–33.

² J.J. WIATR: *Europa pokomunistyczna. Przemiany państw i społeczeństw po 1989 roku*. Warszawa 2006, s. 162–178.

³ W. JEDNAKA: *Partie polityczne wybranych państw Europy Środkowo-Wschodniej*. W: *Demokracje Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej*. Red. A. ANTOSZEWSKI, R. HERBUT. Wrocław 1998, s. 106–128.

⁴ Ibidem, s. 23–24.

⁵ A. ANTOSZEWSKI: *Partie polityczne...*, s. 41–43.

różnianie rodzin partii może być dokonane na podstawie trzech kryteriów: genetycznego, materialnego i organizacyjnego⁶. Klaus von Beyme uwzględnił w swojej typologii 9 rodzin: liberalne i radykalne, konserwatywne, socjalistyczne i socjaldemokratyczne, chrześcijańsko-demokratyczne, komunistyczne, agrarne, regionalne i etniczne⁷.

Paul G. Lewis wskazuje, że w Europie Środkowej i Wschodniej mamy do czynienia z siedmioma typami rodzin: postkomunistyczne, socjaldemokratyczne, liberalne, etniczne, agrarne, konserwatywne i chrześcijańsko-demokratyczne oraz nacjonalistyczne⁸. Katarzyna Sobolewska-Myślik wyróżnia w Europie Środkowej następujące rodziny partii: socjaldemokratyczne, komunistyczne, liberalne, konserwatywne, chadeckie, ludowe (agrarne), narodowe⁹. Andrzej Antoszewski podkreśla fakt zbytznego rozbudowania koncepcji rodzin partii politycznych w Europie Środkowej i Wschodniej oraz nieprzestrzegania jednakowych kryteriów przyporządkowujących partie do określonych rodzin. Dlatego też zaproponował czerpniętą koncepcję rodzin partii w Europie Środkowej i Wschodniej. Wyróżnił rodzinę partii socjalistycznych, konserwatywnych i chadeckich, liberalnych oraz radykalnych, związanych z ortodoksyjną lewicą komunistyczną i ekstremalną prawicą. Zgadzając się z poglądem Andrzeja Antoszewskiego, poniższa analiza będzie przedstawiać ewolucję partii politycznych w Europie Środkowej w oparciu o koncepcję rodzin partii politycznych zaproponowaną przez tego autora.

Partie polityczne w okresie tranzycji

Ze względu na rozmycie ideowe partii, ich embrionalny charakter i początek procesu krystalizacji profili w okresie tranzycji, nie jest możliwe precyzyjne umiejscowienie partii politycznych w konkretnych rodzinach partyjnych. Katarzyna Sobolewska-Myślik uważa, że bliższe określenia

⁶ R. HERBUT: *Rodziny partii politycznych*. W: *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*. Red. A. ANTOSZEWSKI, R. HERBUT. Wrocław 1997, s. 102–103.

⁷ A. ANTOSZEWSKI: *Partie polityczne...*, s. 41–43.

⁸ P.G. LEWIS: *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*. Routledge 2002, s. 56.

⁹ K. SOBOLEWSKA-MYŚLIK: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej po 1989 roku*. Kraków 1999, s. 156.

dla tych pierwszych ugrupowań to: pseudo-partie, protopartie, partie embrionalne¹⁰. Dlatego też w tym pierwszym okresie autor zastosował podział pierwszych bytów politycznych na: a) masowe ruchy opozycyjne i partie wyłonione z nich; b) partie postkomunistyczne i dawne ugrupowania satelickie; c) nowe byty polityczne i reaktywowane partie historyczne.

Do masowych ruchów opozycyjnych możemy zaliczyć polską Solidarność, czeskie Forum Obywatelskie (czes. Občanské fórum – OF) i słowackie Społeczeństwo przeciw Przemocy (sł. Verejnost' proti násiliu – VPN). Masowe ruchy łączyło kilka cech. Po pierwsze, stosunek do przeszłości opozycyjnej. Pomimo pewnej kontynuacji Solidarność w 1989 roku nie była tym samym ruchem, co w 1980 roku. Możliwość masowej mobilizacji przez Solidarność była wówczas niższa niż dekadę wcześniej i opierała się na historycznym już micie powszechnego poparcia społecznego. Tym, co wzmacniało pozycję Solidarności, było poparcie społeczne dla jej liderów. Podobna była sytuacja OF i VPN, które w 1989 roku budowały raczej od nowa swoją strukturę i wizerunek, niż opierały się na opozycyjnych strukturach z lat 70. i początku 80. XX wieku. Po drugie, we wszystkich ruchach mieliśmy do czynienia z wewnętrznym zróżnicowaniem głoszonych poglądów i skomplikowaną bazą członkowską. Trzecią cechą wspólną był apartyjny charakter omawianych ruchów. Po czwarte, tym, co łączyło losy masowych ruchów, był nieunikniony proces ich dekompozycji i pojawienie się partii politycznych na gruzach ruchów.

Dekompozycja ruchu solidarnościowego, który po wyborach w 1989 roku stworzył w parlamencie Obywatelski Klub Parlamentarny (OKP), wynikała z faktu istnienia wielu grup reprezentujących różne poglądy¹¹. Najważniejszymi bytami powstałymi na gruzach Solidarności były: Ruch Obywatelski-Akcja Demokratyczna (ROAD), Forum Prawicy Demokratycznej (FPD) i Porozumienie Centrum (PC). W Czechosłowacji z OF wyodrębniły się: Partia Chrześcijańsko-Demokratyczna (czes. Křesťanská demokratická strana – KDS), Partia Liberalna (czes. Liberálně demokratická strana – LDS), Obywatelska Partia Demokratyczna (czes.

¹⁰ Ibidem, s. 35.

¹¹ M. DENHEL-SZYC, J. STACHURA: *Gry polityczne. Orientacje na dziś*. Warszawa 1991, s. 46.

Občanská demokratická strana – ODS), Ruch Obywatelski (czes. Občanské hnutí – OH) i Obywatelski Sojusz Demokratyczny (czes. Občanská demokratická aliance – ODA)¹². Na Słowacji w kwietniu 1991 roku z VPN odchodzi część działaczy popierających Vladimíra Mečiara, którzy tworzą partię o nazwie Ruch na Rzecz Demokratycznej Słowacji (sł. Hnutie za demokratické Slovensko – HZDS). Tymczasem VPN przekształciło się w partię polityczną pod nazwą Obywatelska Unia Demokratyczna – Społeczeństwo przeciw Przemocy (sł. Občiansku demokratickú úniu-VPN – ODÚ-VPN)¹³.

Drugą kategorią ugrupowań, które istniały na scenie politycznej przed pierwszymi wyborami parlamentarnymi, były partie postkomunistyczne i ich dawne ugrupowania satelickie. Jeżeli chodzi o ugrupowania postkomunistyczne, to według Jacka Wojnickiego przyjęły one dwie strategie działania. Pierwsza polegała na zmianie wizerunku (przypadek polski i węgierski, a potem także i słowacki), partie te nazywa się reformatorskimi. Druga wiązała się z kontynuowaniem działalności przez partię komunistyczną w dotychczasowej formule (Czechosłowacja, potem Czechy, a także początkowo Słowacja), partie nostalgiczne¹⁴. W Polsce powstała Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej (SdRP), a na Węgrzech Węgierska Partia Socjalistyczna (węg. Magyar Szocialista Párt – MSzP). W Czechach w drodze ewolucji pojawiła się Komunistyczna Partia Czech i Moraw (czes. Komunistická strana Čech a Moravy – KSČM). Na Słowacji swoją działalność kontynuowała Słowacka Partia Komunistyczna (sł. Komunistická strana Slovenska – KSS), która następnie przekształciła się w socjaldemokratyczną Partię Lewicy Demokratycznej (sł. Strana demokratickej ľavice – SĎĽ).

Różnie potoczyły się losy partii satelickich. Jedynie ZSL (Zjednoczone Stronnictwo Ludowe) i ČSL (czes. Československá strana ľudová – ČSL) były w stanie uzyskać w późniejszym okresie relewancję na arenie parlamentarnej. W 1992 roku ČSL połączył się z Unią Chrześcijańsko-Demo-

¹² K. SOBOLEWSKA-MYŚLIK: *Partie i systemy partyjne...*, s. 44–46; M. MIGALSKI: *Czeski i polski system partyjny*. Warszawa 2008, s. 62–66.

¹³ L. KOPEČEK: *System partyjny Słowacji*. W: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*. Red. A. ANTOSZEWSKI, P. FIALA, R. HERBUT, J. SROKA. Wrocław 2003, s. 177.

¹⁴ J. WOJNICKI: *Kształtowanie się systemów wielopartyjnych Europy Środkowowschodniej*. Pułtusk 2004, s. 96.

kratyczną (czes. Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová – KDU) tworząc KDU-ČSL. W ten sposób ugrupowanie przyjęło profil chadecko-agrarny. W listopadzie 1989 roku ZSL rozwiązał się i jednocześnie przekształcił w Polskie Stronnictwo Ludowe „Odrodzenie”. Po pół roku wraz z innymi partiami ludowymi utworzył jednolite PSL, przyjmując konserwatywny i agrarny program polityczny.

Ostatnią grupę stanowiły zupełnie nowe byty polityczne i reaktywowane partie historyczne. Ten nurt okazał się najliczniejszy i reprezentowany przez bardzo zróżnicowane postawy ideologiczne. Możemy go podzielić na partie, które powstały jeszcze przed upadkiem reżimu i na takie, które pojawiły się w 1989 i 1990 roku. W pierwszej grupie odnajdziemy Konfederację Polski Niepodległej (KPN), Unię Polityki Realnej (UPR), Polską Partię Socjalistyczną (PPS), Węgierskie Forum Demokratyczne (węg. Magyar Demokrata Fórum – MDF), Związek Wolnych Demokratów (węg. Szabad Demokraták Szövetsége – SzDSz), Związek Młodych Demokratów (węg. Fiatal Demokraták Szövetsége – Fidesz). W drugiej grupie natomiast m.in.: Kongres Liberalno-Demokratycznych (KLD), Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe (ZChN), Partię Chrześcijańskich Demokratów (PChD), Stronnictwo Narodowe (SN), Niezależną Partię Chłopską i Obywatelską (węg. Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt – FKgP), Chrześcijańsko-Demokratyczną Partię Ludową (węg. Kereszténydemokrata Néppárt – KDNP), Czechosłowacką Partię Socjaldemokratyczną (czes. Československá strana sociálně demokratická – ČSSD), Ruch na Rzecz Demokracji Samorządowej-Stowarzyszenie dla Śląska i Moraw (czes. Hnutí za samosprávnou demokracii-Společnost pro Moravu a Slezsko – HSD-SMS), słowacki Ruch Chrześcijańsko-Demokratyczny (sł. Kresťanskodemokratické hnutie – KDH), Słowacką Partię Narodową (sł. Slovenská národná strana, SNS).

Rodziny partii politycznych pomiędzy drugimi wyborami parlamentarnymi, a rokiem 2004

Drugie wybory parlamentarne charakteryzowały się większą świadomością przynależności poszczególnych członków partii do ideologicznych rodzin partyjnych, chociaż nadal występowała znaczna chwiejność

i zamazany obraz profili programowych poszczególnych ugrupowań¹⁵. W występujących partiach w rodzinie socjalistycznej możemy, na podstawie klasyfikacji Andrzeja Antoszewskiego, wyróżnić zreformowaną lewicę postkomunistyczną, reaktywowaną socjaldemokrację i nową socjaldemokrację utworzoną po 1989 roku¹⁶. Do zreformowanej lewicy postkomunistycznej zaliczmy polski SdRP i węgierski MSzP, a także słowacki SDL. SdRP do 1999 roku występował w koalicji z innymi bytami lewicowymi o nazwie Sojusz Lewicy Demokratycznej, po czym przekształcił się w partię o tej nazwie. W omawianym okresie SLD potrafił wykorzystać sprzyjającą sytuację i przyjął strategię partii umiarkowanej, wyważonej, nieangażującej się w ostre spory i konflikty¹⁷, uzyskując rekordowe poparcie w wyborach do Sejmu w 2001 roku na poziomie 40%. Podobnie, jak polski SLD, także węgierski MSzP dwukrotnie wygrywał wybory w omawianym okresie i współtworzył rządy. W 1994 roku sukces postkomunistów był na tyle duży, że mogli utworzyć większościowy gabinet, ale w celu uzyskania legitymizacji władzy zaprosili do koalicji rządowej były partię opozycyjną SzDSz¹⁸. Na Słowacji KSS przekształcił się w Partię Lewicy Demokratycznej (sł. Strana demokratickej ľavice – SDL), przyjmując profil socjaldemokratyczny. Po wyborach w 1992 roku SDL był drugim ugrupowaniem w parlamencie, ale później jego popularność spadła. W 1992 roku, w wyniku rozłamów w łonie SDL, część działaczy powołała do życia ponownie KSS. Pod koniec lat 90. XX wieku z SDL odchodzi Robert Fico, który stał się twórcą Smeru¹⁹.

W drugiej grupie odnajdziemy wyłącznie czeski ČSSD. Partia była zwolenniczką integracji ze strukturami euro-atlantycznymi. W ekonomii popierała społeczną gospodarkę rynkową opartą na zasadzie solidaryzmu społecznego²⁰. Od 1996 do 2002 roku uzyskiwała poparcie w wyborach w granicach 26–32% i rządziła krajem w latach 1998–2006. W trzeciej

¹⁵ Drugie wybory parlamentarne miały miejsce: w Czechosłowacji w 1992 roku, w Polsce w 1993 roku (za pierwsze autor artykułu uznaje wybory w 1991 roku) i na Węgrzech w 1994 roku.

¹⁶ A. ANTOSZEWSKI: *Partie polityczne...*, s. 54–63.

¹⁷ M. MAZUR, M. MIGALSKI, W. WOJTASIK: *Polski system partyjny*. Warszawa 2006, s. 33–51.

¹⁸ K. SOBOLEWSKA-MYŚLIK: *Partie i systemy partyjne...*, s. 161.

¹⁹ L. KOPEČEK: *System partyjny Słowacji...*, s. 174–175, 184, 190.

²⁰ J. WOJNICKI: *Kształtowanie...*, s. 183.

grupie wystąpiła Unia Pracy. Tę partię założyli działacze o centrowej proweniencji postsolidarnościowej, ale w miarę upływu czasu tracili oni wpływ na rzecz sympatyków współpracy UP z lewicą postkomunistyczną. Znalazło to odzwierciedlenie w koalicji rządowej SLD-UP-PSL w 2001 roku²¹.

Drugą rodzinę partii stanowią ugrupowania konserwatywne i chadecckie. Pomimo tego, że rodzina ta łączy różne typy partii, to wśród nich możemy dostrzec dwie istotne cechy wspólne. Po pierwsze, ugrupowania te są niechętne partiom postkomunistycznym. Po drugie, mamy do czynienia z podobnym poglądem wyrażanym na kwestie społeczne. W Polsce do tego typu ugrupowań w omawianym okresie możemy zaliczyć konserwatywne BBWR, ROP i PiS. BBWR uzyskał mandaty poselskie tylko w 1993 roku²². Po tym, jak nie wszedł do parlamentu w 1997 roku, uległ marginalizacji. ROP także okazał się partią jednej kadencji parlamentu (1997–2001). W 2001 roku do Sejmu dostał się po raz pierwszy PiS. W sprawach gospodarczych był zwolennikiem umiarkowanego interwencjonizmu państwowego, a w życiu publicznym nawoływał do przejrzystości działań urzędników i polityków, popierał działania antykorupcyjne²³.

Partiami konserwatywnymi w Czechach w omawianym okresie były ODS i ODA. Po 1992 roku ODS stał się jedną z najważniejszych partii, a jej lider Václav Klaus piastował funkcję premiera po 1992 i 1996 roku. W sprawach gospodarczych partia zajmowała liberalne stanowisko, w kwestiach światopoglądowych umiarkowanie konserwatywne. Warto zaznaczyć eurosceptycyzm Václava Klause, który rzutował na linię programową partii²⁴. ODA przekroczył próg wyborczy dwukrotnie (1992 i 1996 rok), ale elektorat postrzegał tę partię jako zbyt podobną do ODS, co oznaczało rozmycie ideowe i ostateczną porażkę²⁵.

Na Węgrzech do partii konserwatywnych zaliczmy MDF i Fidesz. MDF rządził krajem po zwycięstwie odniesionym w pierwszych demokratycz-

²¹ A. ANTOSZEWSKI, R. HERBUT, J. SROKA: *System partyjny Polski*. W: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*. Red. A. ANTOSZEWSKI, P. FIALA, R. HERBUT, J. SROKA. Wrocław 2003, s. 135, 144–145.

²² Por. A. ANTOSZEWSKI: *Partie polityczne...*, s. 91.

²³ Ibidem, s. 49–50.

²⁴ M. MIGAŁSKI: *Czeski i polski...*, s. 89.

²⁵ A. Czyż, S. KUBAS: *Czechy i Słowacja. Politologiczne studium wspólnej i oddzielnej państwowości*. Katowice 2012, s. 172.

nych wyborach. W swoich posunięciach gospodarczych MDF sytuował się raczej w gronie centro-lewicowych formacji. W aksjologii natomiast popierał konserwatywne rozwiązania²⁶. Drugie konserwatywne ugrupowanie węgierskie, czyli Fidesz, początkowo mieściło się w nurcie liberalnym, ale w miarę upływu czasu przesunęło się na stanowiska prawicowo-centrowe²⁷. Po zwycięskich wyborach w 1998 roku Fidesz pozostał wierny zasadom liberalnej gospodarki wolnorynkowej, ale w sferze wartości przyjął katalog wartości konserwatywnych.

Do relewantnych partii chadeckich zaliczymy węgierski KDNP, polską Akcję Wyborczą Solidarność (AWS), czeski KDU-ČSL. Na polskiej scenie możemy zauważyć słabość ruchu chadeckiego. W parlamencie wyłonionym po wyborach w 1991 roku PC, ChD i ZChN, będący rdzeniem koalicji Wyborczej Akcji Katolickiej, częściowo wypełniały warunki stawiane przez rodzinę partii chadeckich, ale potem te ugrupowania rozpadły się. Dopiero po wyborach w 1997 roku Akcja Wyborcza Solidarność w pewien sposób wpisała się w nurt chrześcijańsko-demokratyczny przy zachowaniu dużej ostrożności w formułowaniu takiej tezy²⁸. W Czechach ugrupowaniem chadeckim był KDU-ČSL. Ugrupowanie to powstało w 1992 roku w wyniku połączenia Unii Chrześcijańsko-Demokratycznej (czes. Křesťanská a demokratická unie – KDU) i Czechosłowackiej Partii Ludowej (czes. Československá strana lidová – ČSL). W wyborach do Izby Poselskiej w latach 1992–1998 otrzymywało poparcie pomiędzy 6 i 9%. W 2002 roku w koalicji z US-DEU uzyskało ponad 14%. Jeżeli chodzi o słowackie partie chadeckie, to ważną pozycję w latach 90. XX wieku zajął KDH (sł. Kresťanskodemokratické hnutie – KDH). W wyborach parlamentarnych KDH zawsze przekraczał próg 8%. Przed wyborami w 1998 roku KDH wraz z innymi ugrupowaniami stworzył szeroką koalicję antymeciarowską o nazwie SDK (sł. Slovenská demokratická koalícia – SDK), ale w następnych wyborach w 2002 roku KDH postanowił wystartować samodzielnie. W wyniku wspomnianej wcześniej dekompozycji antymeciarowskiej koalicji wyodrębniła się Słowacka Unia Chrześcijańska i Demokratyczna (sł. Slovenská demokratická a kresťanská únia – SDKÚ), której liderem został ówczesny premier Mikuláš Dzurinda. Wartości chadeckie na Węgrzech reprezento-

²⁶ K. SOBOLEWSKA-MYŚLIK: *Partie i systemy partyjne...*, s. 165.

²⁷ B. GÓRALCZYK: *Węgry. Transformacja postkomunistyczna*. Warszawa 2003, s. 48, 63.

²⁸ M. MIGALSKI: *Czeski i polski...*, s. 204.

wał KDNP, który współtworzył koalicję rządową w latach 1990–1994, po czym przesunął się w stronę populizmu²⁹. KDNP uległ stopniowej marginalizacji i nie wszedł do parlamentu w 1998 i 2002 roku.

W rodzinie konserwatywno-chadeckiej możemy odnaleźć także takie partie, które odwołują się do elektoratu wiejskiego. Do partii agrarnych zaliczymy PSL i węgierski FKgP. Początkowo PSL sytuował się po lewej stronie sceny partyjnej, co wynikało z satelickiej przeszłości partii, a także z koalicji z SLD w 1993 i 2001 roku, ale pod koniec drugiej koalicji rządowej z lewicą PSL zaczął coraz bardziej przesunąć się w stronę centrum³⁰. FKgP wszedł do pierwszego postkomunistycznego centro-prawicowego rządu, ale po 1994 roku ewoluował w stronę radykalizmu i populizmu po to, aby pozyskać część elektoratu protestu. Spowodowało to odejście od konserwatywnego charakteru partii. Powrót do korzeni nastąpił w 1997 roku³¹.

W gronie partii liberalnych w Polsce od 1993 do 2004 roku mandaty parlamentarne uzyskiwały Unia Demokratyczna, Unia Wolności, Platforma Obywatelska. UD posiadała najwięcej mandatów w Sejmie po wyborach w 1991 roku, a w wyborach w 1993 roku zajęła trzecie miejsce z ponad 10% głosów poparcia. W 1994 roku zjednoczyła się z KLD, tworząc Unię Wolności. W latach 1997–2001 UW była członkiem koalicji rządowej, za czasów której wprowadzono kilka istotnych reform modernizujących Polskę. Później partia uległa marginalizacji. Część działaczy UW zasilila szeregi nowego ugrupowania Platformy Obywatelskiej. Po raz pierwszy weszła do parlamentu w 2001 roku. PO cechował liberalny stosunek do gospodarki i centrowy i raczej konserwatywny charakter preferowanych wartości w życiu społecznym³².

W czeskim systemie politycznym Unia Wolności (czes. Unie svobody – US) zaliczana była do partii liberalnych. W wyborach do Izby Poselskiej w 1998 roku US uzyskał 8,6% głosów poparcia, a cztery lata później w koalicji z KDU-ČSL 14,27%³³. Dnia 1 stycznia 2002 roku US połączył

²⁹ L. BENDA: *System partyjny Węgier*. W: *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej*. Red. A. ANTOSZEWSKI, P. FIALA, R. HERBUT, J. SROKA. Wrocław 2003, s. 92–93.

³⁰ A. ANTOSZEWSKI, R. HERBUT, J. SROKA: *System partyjny w Polsce...*, s. 146–147.

³¹ L. BENDA: *System partyjny Węgier...*, s. 93–94, 98–99.

³² A. ANTOSZEWSKI: *Partie polityczne...*, s. 133.

³³ A. CZYŻ, S. KUBAS: *Czechy i Słowacja...*, s. 172.

się z Unią Demokratyczną i odtąd występował pod nazwą: Unie svobody-Demokratická unie – US-DEU³⁴. Na Węgrzech typem liberalnego ugrupowania był SzDSz. W 1994 roku partia zasiłała koalicję rządową, podpisując umowę z MSzP. Było to możliwe, gdyż dwa lata wcześniej w SzDSz w konflikcie dwóch nurtów: liberalno-konserwatywnego i socjalliberalnego zwyciężyła ta druga opcja³⁵. W 2002 roku SzDSz ponownie stworzył koalicję rządową z MSzP³⁶.

Ostatnią wyodrębnioną rodziną partii będą radykalne ugrupowania o charakterze lewicowym i prawicowym. Po prawej stronie partii radykalnych w Polsce można było zauważyć KPN i Ligę Polskich Rodzin (LPR). W ławach parlamentu działacze KPN zasiadali w 1991 i 1993 roku, prezentując idee narodowościowe oraz konieczność przeprowadzenia radykalnych, antykomunistycznych reform. LPR powstał w 2001 roku i głosił skrajne stanowisko w sprawach publicznych, niepozbawione ksenofobii³⁷. Na Węgrzech od 1993 roku działał MIÉP, który w 1994 roku dostał się do parlamentu, ale przez następne cztery lata był izolowany. Partia była wyraźnie populistyczna i nacjonalistyczna³⁸. W przypadku Czech prawicową partią ekstremalną, która uzyskała relewancję parlamentarną w 1992 i 1996 roku, był SPR-RSČ. Postulował on potrzebę walki z korupcją i przestępczością³⁹. Słowackim radykalnie prawicowym ugrupowaniem był SNS. W okresie pomiędzy drugimi wyborami parlamentarnymi a wejściem Słowacji do UE, SNS trzykrotnie uzyskiwał mandaty w Radzie Narodowej (lata 1992, 1994, 1998).

W Polsce w omawianym okresie lewicowym ugrupowaniem radykalnym była Samoobrona. Partia opierała swoją działalność na promowaniu wizerunku charyzmatycznego lidera Andrzeja Leppera. W 2001 roku dostała się do parlamentu. Program polityczny zawierał postulaty skrajne, często wykluczające się wzajemnie. W Czechach pozycję radykalnego lewicowego ugrupowania zajęła Komunistyczna Partia Czech i Moraw.

³⁴ M. MIGALSKI: *Czeski i polski...*, s. 88–89.

³⁵ B. FOWLER: *Hungary Parliamentary Elections*. "Electoral Studies" 1998, vol. 17/nr 2, s. 257 i nast.

³⁶ L. BENDA: *System partyjny Węgier...*, s. 85–114.

³⁷ A. ANTOSZEWSKI, R. HERBUT, J. SROKA: *System partyjny w Polsce...*, s. 149.

³⁸ L. BENDA: *System partyjny Węgier...*, s. 96, 100.

³⁹ Ibidem, s. 79–80.

Rodziny partii politycznych w okresie lat 2004–2014

W ostatniej dekadzie w gronie partii socjalistycznych i socjaldemokratycznych znalazły się następujące relewantne podmioty: w Polsce SLD i UP, w Czechach ČSSD, na Słowacji Smer i na Węgrzech MSzP. Zreformowane partie postkomunistyczne w Polsce i na Węgrzech w omawianym okresie przeżyły wzrost swojej pozycji, po czym nastąpił bolesny upadek. W obydwu przypadkach na początku omawianej dekady sprawowały rządy, ale później doszło do odpływu elektoratu, co wiązało się z ujawnieniem afer i skandali, w które byli uwikłani działacze tych dwóch ugrupowań. Po tych wydarzeniach wyniki popularności zarówno SLD, jak i MSzP są niskie i nie dorównują tym z pierwszego okresu transformacji. W ostatniej dekadzie SLD nie pomogło odnowienie kierownictwa, a także stworzenie szerokiej lewicowej koalicji z innymi podmiotami. Natomiast na Węgrzech po ośmioletnich rządach lewicy (2002–2010) rozczarowane społeczeństwo postanowiło wyrazić swój sprzeciw wobec pogarszającej się kondycji państwa i tego, że po wyborach w 2006 roku ówczesny premier Ferenc Gyurcsány oszukiwał swój naród, zatajając złe wskaźniki ekonomiczne. Po porażce lewicy w 2010 roku nastąpiła jej dekompozycja. W 2014 roku postanowiono ponownie połączyć siły i wystawiono wspólną listę wyborczą składającą się z kilku podmiotów lewicowych z MSzP na czele, o nazwie Zjednoczenie (węg. Összefogás). W sondażach przedwyborczych uzyskiwała poparcie w okolicach 20%⁴⁰. Ostatecznie w wyborach parlamentarnych w 2014 roku uzyskała 25,99% głosów wyborców.

Czescy socjaldemokraci, podobnie, jak to miało miejsce w Polsce i na Węgrzech, na początku omawianej dekady sprawowali rządy. Ale w 2004 roku premier Vladimír Špidla podał się do dymisji ze względu na klęskę ugrupowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego. Rok później z funkcji szefa rządu musiał zrezygnować Stanislav Gross, gdyż ujawniono jego korupcyjną działalność. Partii nie pomógł także ostatni premier tamtej kadencji parlamentu Jiří Paroubek, gdyż w 2006 roku socjaldemokraci przegrali wybory. Władzę odzyskali dopiero w 2013 roku. Rok

⁴⁰ K. THAN: *Hungary ruling party's poll lead drops, far-right Jobbik jumps*, <http://uk.reuters.com/article/2014/03/06/uk-hungary-parties-farright-idUKBREA250Z520140306>, [dostęp: 6.03.2014]; Paksi bővítés: súlyos fenntartások, <http://www.median.hu/object.57f2f4fe-d1cd-4a70-9496-3b4de41e3126.ivy> [dostęp: 19.03.2014].

wcześniej w pierwszych powszechnych wyborach prezydenckich wygrał socjaldemokrata Miloš Zeman.

W ostatniej dekadzie słowacki Smer przesunął się na pozycje socjaldemokratyczne. Zmiana jest na tyle wyraźna, że umożliwia zaliczenie Smeru do rodziny partii lewicowych. W ostatniej dekadzie radykalizm partii został znacznie osłabiony. W 2004 roku do swojej nazwy partia dodała określenie Socjalna Demokracja (sł. sociálna demokracia – Smer-SD) i zmodyfikowała program. Partia przewodziła koalicji rządowej w latach 2006–2010, a od 2012 roku sprawuje samodzielne rządy. Nie oznacza to jednak, że pozbyła się części swoich populistycznych haseł⁴¹.

Podsumowując ewolucję pozycji rodziny partii lewicowych w perspektywie 25 lat demokratyzacji widzimy, że w Czechach poza II elekcją w 1992 roku socjaldemokraci cieszą się stabilnym poparciem oscylującym w okolicach 20–32%. W Polsce i na Węgrzech partie lewicowe uzyskiwały najlepsze wyniki w pierwszej połowie transformacji, po czym nastąpił ich stopniowy spadek. Niskie wyniki lewicy na Słowacji w pierwszym okresie zmian ustrojowo-politycznych zostały zastąpione przez bardzo wysokie, uzyskiwane przez zreformowany Smer.

Tabela 1. Siła rodziny partii lewicowych w Europie Środkowej (Czechy, Polska, Słowacja, Węgry) w latach 1992–2014 w kolejnych wyborach parlamentarnych (w %)

Państwo	Elekcja						
	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Czechy	6,53	26,44	32,31	30,2	32,32	22,08	20,45
Polska	27,69	27,13	41,04	11,31	13,15	8,24	–
Słowacja	14,7	10,41	14,66	13,46	29,14	34,79	44,41
Węgry	31,3	29,8	40,05	43,21	19,3	25,99	–

Źródło: Opracowanie własne

W rodzinie partii konserwatywnych w latach 2004–2014 odnajdziemy: czeski ODS i TOP 09, polski PiS, słowacki OLaNO, węgierski Fidesz i MDF. Czeski ODS sprawował rządy w latach 2006–2010 i 2010–2013.

⁴¹ K. WOJTAS: *Partie populistyczne w Czechach i na Słowacji*. Warszawa 2011, s. 177–181.

W pierwszym okresie czescy konserwatyści balansowali na granicy równowagi, tworząc rząd minimalnie większościowy, który i tak w 2009 roku upadł i został zastąpiony rządem ekspertów⁴². Gdy po zwycięstwie ODS w 2010 roku Petr Nečas stworzył stabilny większościowy rząd, wydawało się, że pozycja prawicy się umocni. Tymczasem w 2013 roku ujawniono aferę korupcyjną i towarzyską z udziałem posłów ODS i samego premiera, co doprowadziło do rozpisania przedterminowych wyborów. Partia poniosła w nich dotkliwa porażkę. Słabość ODS wykorzystała nowo powstała partia konserwatywna Tradycja Odpowiedzialność Dobrobyt 09 (czes. Tradice Odpovědnost Prosperita 09 – TOP 09), w której ważną pozycję zajął Karel Schwarzenberg⁴³. Partia uzyskała mandaty w Izbie Poselskiej w 2010 i 2013 roku. Na Słowacji stosunkowo niedawno pojawiła się nowa partia konserwatywna Zwyczajni Ludzie i Niezależne Osobistości (sł. Obyčajných ľudí nezávislé osobnosti – OĽaNO), która w wyborach do Rady Narodowej w 2012 roku zajęła trzecie miejsce, uzyskując 16 mandatów przy poparciu społecznym wynoszącym 8,56%.

Polski PiS przejął władzę od lewicy w wyborach w 2005 roku. Po roku rządów mniejszościowych wszedł w koalicję z partiami radykalnymi: LPR i Samoobroną, a premierem został lider PiS Jarosław Kaczyński. Jednocześnie od 2005 roku prezydentem RP był dawny przewodniczący partii Lech Kaczyński. W 2007 roku koalicja się rozpadła i po przedterminowych wyborach PiS przeszedł do opozycji. Partia jest drugim co do wielkości używanego poparcia podmiotem w Polsce, prezentuje postawę narodową i konserwatywną w sferze wartości społecznych, a w gospodarce mieści się pomiędzy etatyzmem i liberalizmem.

Na węgierskiej scenie politycznej dominuje Fidesz, który po zwycięskich wyborach w 2010 roku otrzymał ponad 2/3 mandatów w Zgromadzeniu Krajowym. Wykorzystując tę sytuację, dokonał zmian w wielu dziedzinach życia publicznego, poczynając od uchwalenia nowej Konstytucji. Za swoje działania jest poddawany krytyce zarówno przez krajową

---

⁴² S. KUBAS: *Dwa gabinety Mirka Topolánka – pomiędzy rządem mniejszościowym, a brakiem stabilnego poparcia w Izbie Poselskiej Republiki Czeskiej (2006–2009)*. W: *Rządy mniejszościowe w wybranych państwach świata. Studium prawno-politologiczne*. Red. R. RADEK. Katowice 2014, s. 57–69.

⁴³ T. JARMARA: *TOP 09 a Věci veřejné v kontextu institucionalizace českých politických stran po roce 1989*. „Politologická revue” 2011, nr 1, s. 66–68.

opozycję, jak i instytucje międzynarodowe, które podkreślają omijanie procedur demokratycznych przez Fidesz⁴⁴. Wśród partii konserwatywnych w ostatniej dekadzie na Węgrzech jeszcze MDF zdołał raz przekroczyć próg Zgromadzenia Krajowego, co miało miejsce w 2006 roku (5,04%), ale później partia uległa całkowitej marginalizacji.

W gronie partii chadeckich możemy odnaleźć: słowackie SDKÚ-DS i KDH, czeski KDU-ČSL i węgierski KDNP. Niewątpliwą słabością słowackiego ruchu chadeckiego jest jego podział na dwa słabsze ugrupowania. SDKÚ-DS pojawił się w 2006 roku w wyniku połączenia SDKÚ i Partii Demokratycznej (sł. Demokratická strana – DS). W 2010 roku partia zdołała utworzyć szeroką koalicję z SaS, MOST-HÍD i KDH, która przejęła władzę z rąk Smeru. KDH tworzył wraz z SDKÚ-DS rząd do 2006 roku, a następnie wchodził w skład szerokiej koalicji w latach 2010–2012.

Czeski KDU-ČSL był członkiem koalicji rządowej premiera Mirka Topolánka w latach 2007–2009, po czym część działaczy odeszła z ugrupowania i stworzyła TOP 09, co doprowadziło do tego, że w 2010 roku elektorat poparł TOP 09, a nie KDU-ČSL⁴⁵. Po wyborach w 2013 roku partia weszła do rządu Bohuslava Sobotki. Węgierscy chadecy KDNP są ugrupowaniem marginalnym, ale ze względu na uczestnictwo w koalicji wyborczej z Fidesz wchodzi w skład obecnych struktur rządowych.

W nurcie konserwatywno-chadeckim możemy także umieścić partie agrarne. Tylko PSL w ostatniej dekadzie uzyskał mandaty parlamentarne spośród ugrupowań ludowych w omawianych krajach. PSL jest partią piwowalną, która w przeciągu ostatniej dekady przesunęła się w prawą stronę, co umożliwiło jej wejście do koalicji rządowej z PO w 2007 i 2011 roku.

Reasumując pozycję i siłę środkowoeuropejskiej rodziny partii konserwatywnych i chadeckich na przestrzeni 25 lat demokratyzacji, to w trzech krajach: Czechy, Polska, Węgry uzyskuje ona podobne poparcie (ok. 20–50%), podczas gdy na Słowacji o wiele niższe (ok. 10–25%). Charakterystyczne jest to, że w Czechach występują relewantne ugrupowania konserwatywne i chadeckie z przewagą popularności konserwatystów, podczas gdy na Słowacji niemal wyłącznie chadeckie. W Polsce i na Węgrzech

⁴⁴ S. KUBAS: *Węgierski parlamentaryzm: od narodzin do stanu obecnego z uwzględnieniem konstytucji z 2011 roku*. „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 5 (212), s. 194–214.

⁴⁵ A. VEDRASHKO, W. MILLER: *Christian Democracy in the Czech Lands*. „The New Presence” 2009, nr 4, s. 37–39.

omawiana rodzina partyjna cechuje się występowaniem partii agrarnych, dużą popularnością konserwatystów i w mniejszym stopniu chadeków.

Tabela 2. Siła rodziny partii konserwatywnych i chadeckich w Europie Środkowej (Czechy, Polska, Słowacja, Węgry) w latach 1992–2014 w kolejnych wyborach parlamentarnych (w %)

Państwo	Elekcja						
	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Czechy	35,99	27,7	36,74	35,08	42,6	36,92	26,29
Polska	27,18	46,7	18,48	33,95	41,02	38,25	–
Słowacja	8,89	10,08	26,33	23,34	26,66	23,94	14,91
Węgry	35	39,3	39,4	47,07	52,73	44,54	–

Źródło: Opracowanie własne

Po 2004 roku rodzina partii liberalnych uległa znacznym przekształceniom. W ostatniej dekadzie wśród czeskich partii liberalnych możemy odnaleźć Partię Zielonych i ANO 2011. Czescy ekolodzy dostali się do Izby Poselskiej tylko w 2006 roku, a następnie weszli w skład rządzącej koalicji, później partia uległa marginalizacji. W wyborach w 2013 roku trzecim podmiotem w parlamencie stał się Ruch Niezadowolonych Obywateli (czes. Akce nespokojených občanů – ANO 2011). Partia została założona przez miliardera Andreja Babiša. Mimo że główną osią programową partii jest liberalizm, to część postulatów ANO ma charakter populistyczny.

Słowackie partie mniejszości węgierskiej od wyborów parlamentarnych w 2010 roku występują pod nazwą MOST-HID, który w latach 2010–2012 wchodził w skład szerokiej koalicji rządowej. Drugim ugrupowaniem liberalnym na Słowacji jest SaS, z którego w 2011 roku odeszła część działaczy i stworzyła konserwatywne ugrupowanie OĽaNO. Podobnie jak MOST-HID, SaS był członkiem koalicji rządowej w latach 2010–2012.

W ostatniej dekadzie znaczącą pozycję na polskiej scenie politycznej uzyskała PO, która sprawuje rządy od 2007 roku po dwóch zwycięskich wyborach parlamentarnych. Od 2010 roku prezydentem RP jest były członek partii Bronisław Komorowski. Centralną pozycję w partii zajmuje jej lider Donald Tusk, który jednocześnie sprawuje urząd premiera. Ale

w gronie liberalnych podmiotów w Polsce poza PO pojawił się Ruch Pa-likota (obecnie Twój Ruch). Twój Ruch odwołuje się do tej części elektro-ratu, któremu bliskie są liberalne i lewicowe poglądy. Zdarza się także, że partia przedstawia czysto populistyczne propozycje⁴⁶.

W 2009 roku węgierski ekologiczno-polityczny ruch działaczy o poglądach liberalnych przekształcił się w partię Polityka Može Być Inna (węg. Lehet Más a Politika – LMP), która w wyborach parlamentarnych w 2010 roku uzyskała 16 mandatów przy poparciu 7,45%⁴⁷. W wyborach w 2014 roku LMP uzyskał 5 mandatów (5,25% poparcia elektoratu).

Jeżeli chodzi o pozycję rodziny partii liberalnych, to wyniki poparcia dla niej w ostatnich dwudziestu pięciu latach mogą się wydawać nieco zaskakujące w przypadku Czech i Polski. Popularność liberalnej ideologii wśród elektoratu tych dwóch państw różni się znacząco. W Czechach jest ona wysoka, w Polsce znacznie niższa. Ale wyniki głosowania na partie liberalne pokazują odwrotną korelację. Wiąże się to z tym, że w Czechach wartości liberalne są obecne w programach lewicowego ČSSD i konserwatywnego ODS, dlatego typowo liberalne byty nie mogą liczyć na wysokie poparcie, a w Polsce rządzące PO kumuluje głosy liberałów, ale i konserwatystów. Możemy mówić o wzroście poparcia dla liberałów na Słowacji w ostatnim czasie i niewielkiej ich popularności na Węgrzech.

Tabela 3. Siła rodziny partii liberalnych w Europie Środkowej (Czechy, Polska, Słowacja, Węgry) w latach 1992–2014 w kolejnych wyborach parlamentarnych (w %)

Państwo	Elekcja						
	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Czechy	5,92	6,36	8,6	3,6*	6,29	–	18,65
Polska	10,59	13,37	12,68	24,14	41,51	39,18	–
Słowacja	7,42	10,18	9,12	11,16	11,68	20,26	20,22
Węgry	18,6	10,02	6,8	6,5	7,48	5,26	–

Źródło: Opracowanie własne

⁴⁶ Następny krok. Razem. Program wyborczy 2011, http://www.platforma.org/media/dokumenty/Program_PO_100dpi.pdf [dostęp: 20.03.2014].

⁴⁷ S. KUBAS: *Evolution of Preferences at Hungarian Electorate towards Bidimensional "Left-Right" Structure (1990–2013)*. "Political Preferences" 2013, nr 4, s. 71.

Do partii radykalnych o lewicowym odchyleniu możemy zaliczyć czeski KSČM i polską Samoobronę. Czescy komuniści uzyskują podobne poparcie w wyborach parlamentarnych, które oscyluje w okolicach 10–15%. Może ono spaść za około 10 lat w związku ze starzeniem się elektoratu komunistów⁴⁸. Polska Samoobrona była zdolna do wprowadzenia posłów do Sejmu w ostatniej dekadzie tylko w 2005 roku, rok później weszła w skład koalicji rządowej z PiS i LPR. W tym okresie wyszły na jaw afery i skandale korupcyjne z udziałem działaczy Samoobrony, co wpłynęło na odsunięcie się elektoratu od partii.

Do radykalnych prawicowych ugrupowań w omawianym okresie należy zaliczyć: LPR, SNS, VV, Úsvit i Jobbik. W ostatniej dekadzie LPR zdołał umieścić swoich działaczy w Sejmie tylko raz w 2005 roku zdobywając 34 mandaty (7,97% poparcia). LPR poparł rząd Kazimierza Marcinkiewicza, a następnie w 2006 roku wszedł do rządu Jarosława Kaczyńskiego, otrzymując dwa ministerstwa. W 2006 roku SNS zdobył 20 mandatów i 11,73% głosów poparcia w wyborach do Rady Narodowej, po czym wszedł do koalicji rządowej ze Smerem i ĽS-HZDS. Główną postacią partii w pierwszej dekadzie dwudziestego pierwszego wieku był Jan Slota, którego poczynania przyczyniały się do eskalacji sporu słowacko-węgierskiego. W 2010 roku SNS utracił 11 mandatów i ponad 6% poparcia społecznego, zyskując 9 mandatów i 5,07% głosów. W 2012 roku nie uzyskał żadnego mandatu (poparcie wyborcze: 4,55%). Partia Věci Veřejné, czyli Sprawy Publiczne, powstała w 2001 roku. W wyborach do Izby Poselskiej w 2010 roku VV otrzymał 24 mandaty (10,88% głosów poparcia) i wraz z ODS i TOP 09 utworzył koalicję rządową⁴⁹. W 2011 roku Vít Bárta, członek VV i jednocześnie minister transportu, został oskarżony o przyjmowanie łapówek, co doprowadziło do wewnętrznych problemów w partii i jej rozpadu⁵⁰. Świt Demokracji Bezpośredniej Tomio Okamury (czes. Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury) głosi jawnie szowinistyczne hasła, winiąc Romów za złą sytuację w kraju⁵¹. Poza tym postuluje walkę z korupcją, klientelizmem i nepotyzmem. Partia

⁴⁸ L. LINEK: *Kdy vymřou voliči KSČM? K věkové struktuře elektorátu KSČM*. „Politologický časopis” 2008, nr 4.

⁴⁹ T. JARMARA: *TOP 09 a Věci veřejné...*, s. 68–70.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ *Sme: Okamura's politics is social, national populism*, <http://praguemonitor.com/2013/10/23/sme-okamuras-politics-social-national-populism> [dostęp: 25.03.2014].

opowiada się za rozwojem lokalnej demokracji. W wyborach do Izby Poselskiej w 2013 roku Usvit uzyskał 14 mandatów (6,88%). Węgierski Jobbik prezentuje jawnie antysemicki i antyromski charakter⁵². W 2010 roku wprowadził swoich przedstawicieli do Zgromadzenia Krajowego w liczbie 47 (16,67% głosów poparcia), stając się trzecią siłą w parlamencie. W 2014 roku partia zdobyła 23 mandaty przy poparciu wynoszącym 20,54%⁵³.

W stosunku do L'S-HZDS występują pewne problemy identyfikacyjne ze względu na eklektyzm programowy. Część badaczy, powołując się na zawarte w programie politycznym idee konserwatywne i narodowe, sytuuje partię po prawej stronie. Jednakże widoczne są także postawy populistyczne i lewicowe. W ostatniej dekadzie L'S-HZDS dostał się do parlamentu tylko w 2006 roku – 15 mandatów i 8,79% głosów poparcia, co pozwoliło na zawiązanie koalicji rządowej ze Smerem i SNS. W styczniu 2014 roku podjęto decyzję o rozwiązaniu partii.

Jeżeli chodzi o poparcie dla partii radykalnych, to w Czechach uzyskuje je przede wszystkim niezreformowana partia komunistyczna, chociaż ostatnie wybory pokazały siłę radykalnych partii prawicowych. Spadek poparcia dla radykałów na Słowacji wiąże się z m.in. z marginalizacją i ostatecznie rozwiązaniem HZDS. W Polsce partie radykalne uzyskiwały największe poparcie w środkowym okresie transformacji. Natomiast na Węgrzech prawicowy Jobbik od kilku lat uzyskuje coraz większe poparcie.

Tabela 4. Siła rodziny partii radykalnych w Europie Środkowej (Czechy, Polska, Słowacja, Węgry) w latach 1992–2014 w kolejnych wyborach parlamentarnych (w %)

Państwo	Elekcja						
	II	III	IV	V	VI	VII	VIII
Czechy	20,7	18,34	11,03	18,51	12,81	22,15	21,79
Polska	5,77	–	18,07	19,38	–	–	–
Słowacja	45,19	40,36	44,07	33,83	20,52	5,07	–
Węgry	–	5,6	–	–	16,67	20,54	–

Źródło: Opracowanie własne

⁵² A. LEITNER: *Protesters clash as controversial theatre director takes stage*. "Budapest Times", <http://www.budapesttimes.hu/2012/02/07/protesters-clash-as-controversial-theatre-director-takes-stage/> [dostęp: 7.02.2014].

⁵³ <http://www.jobbik.com/> [dostęp: 9.04.2014].

Podsumowanie

W perspektywie ćwierćwiecza transformacji politycznej możemy stwierdzić, że w Czechach, Polsce, Słowacji i na Węgrzech doszło do powstania i stabilizacji partii politycznych we wszystkich podstawowych rodzinach partyjnych: socjalistycznej, konserwatywnej i chadeckiej, liberalnej, a także radykalnych ugrupowań lewicowych i prawicowych. Siła poszczególnych rodzin uzależniona jest od spoistości i jedności partyjnej występującej w ramach danej rodziny oraz od poparcia elektoratu. W początkowym okresie transformacji nowe byty polityczne trudno było nazywać partiami, charakteryzował je słaby poziom instytucjonalizacji, niestabilna struktura i niewypełnianie klasycznych funkcji. Trudno byłoby też je zaklasyfikować do typowych rodzin partyjnych.

W okresie pomiędzy drugimi wyborami a 2004 rokiem dochodzi do stosunkowo szybkiej stabilizacji sceny partyjnej w Czechach i na Węgrzech, podczas gdy w Polsce i na Słowacji obserwujemy jej wolniejszy przebieg. Ten proces był częściowo wynikiem słabszego organizowania się struktury podmiotów należących do rodzin partii politycznych. Rozdrobnienie partyjne wpływało na to, że poszczególne rodziny partyjne traciły swoją siłę i spoistość, gdyż ich interesy reprezentowało kilka bytów politycznych. Jest to szczególnie widoczne w rodzinie partii konserwatywnych i chadeckich w Polsce w latach 90. XX wieku i na początku XXI wieku. Z podobną sytuacją mamy do czynienia na Słowacji.

W ostatniej dekadzie widać oznaki większej stabilizacji podmiotów w gronie poszczególnych rodzin partii politycznych we wszystkich omawianych krajach. W Czechach dominowały partie z rodziny socjalistycznej i konserwatywno-chadeckiej, natomiast w Polsce partie konserwatywne i konserwatywno-liberalne. Na Węgrzech w ostatnich czterech latach mamy do czynienia z ogromną popularnością konserwatywnego Fidesz. Warto zauważyć, że znaczenie polskich i węgierskich socjalistów uległo osłabieniu w ostatniej dekadzie. Najbardziej zróżnicowana jest słowacka scena partyjna. W latach 2006–2010 tym krajem rządził lewicowy Smer, narodowy SNS i populistyczny HZDS, po czym przez dwa lata rządy należały do koalicji partii chadeckich i liberalnych. Od 2012 roku jednopartyjny gabinet tworzy socjaldemokratyczny Smer. Na zakończenie rozważań warto dodać, że popularnością cieszą się ostatnio także partie radykalne,

co widać na Węgrzech – prawicowy Jobbik i w Czechach – prawicowe Sprawy Publiczne i Świt Demokracji Bezpośredniej Tomio Okamury oraz lewicowa Komunistyczna Partia Czech i Moraw (od początku istnienia).

Sebastian Kubas

Shaping of Party Families in Czech Republic, Poland, Slovakia and Hungary In The Light Of 25 Years Of Democratization

S u m m a r y

The article presents the process of development of political parties in selected countries of Central Europe and their relation to the category of party families. The analysis includes the groupings, which gained the status of relevant parliamentary parties after 1989. It is divided into three time periods: the year 1989; first and second parliamentary elections; finally, the year 2004 and the last decade. In the first period, parties were only starting to shape their structures, and their family adherence was often only conventional. The second period sees a greater level of party institutionalization, as well as the increase of the level and scope of their affiliation with basic party families. During the last decade, we can observe a full representation of basic party families on domestic political scenes of Czech Republic, Poland, Slovakia, and Hungary, varying only by the level of public support.

